

Biologické a sociokulturní faktory v sociálním chování člověka (výchozí pracovní teze)

Člověk je ve svém jednání ovlivňován 3 okruhy faktorů:

- **Biogenní (biosociální) faktory** – biologické rozdílnosti –zejména pohlaví, věk, geneticky předávané dispozice
- **Psychogenní faktory** – osobnostní charakteristiky
- **Sociogenní faktory** – sociální interakce, sociální jevy, sociální situace

Zúžení pohledu jen na jednu skupinu faktorů = redukcionismus

- Biogenní – naturalismus
- Psychogenní – psychologismus
- Sociogenní – krajní sociologismus (člověk se rodí jako „tabula rasa“)

- Sociologie se brání jednostrannému redukcionismu, uznává vliv všech 3 skupin faktorů, všímá si však především sociálních faktorů

- Émile Durkheim – sociologismus (metodologický přístup). Sociální realita je realita sui generis

- Společnost je více než jen prostá suma jedinců, nabývá nové kvality

- Sociologismus = sociální jevy je třeba vysvětlovat především z jiných sociálních jevů a z povahy sociální reality samé

Biologické faktory v sociálním chování

Jsou významnou součástí naší identity a základem přirozené diferenciaci v sociálních vztazích

Role pohlaví v sociálním chování

Odedávna lidé vyzorovali, že muži a ženy v různých sociálních situacích často jinak jednají, myslí, jinak situace prožívají a liší se i v některých psychických vlastnostech a schopnostech

- Psychologové charakterizují tyto polární vlastnosti mužů a žen:

- Agresivita x mírnost
- Menší citovost x emocionálnost, senzitivnost
- Dominance (soupeření) x spíše submisivnost
- Riskování, hra vabank x neriskování, opatrnost

- Jsou tyto rozdíly biologicky nebo sociokulturně ?

- Pro biologické důvody mluví často lékaři

- Pro sociokulturní momenty např. antropoložka Margaret Meadová nebo Simone de Beauvoir „Člověk se ženou nerodí, ale ženou se stává“

- Zajímavé poznatky přinesly výzkumy mozku v 90. letech 20. století a biochemie. Grafické metody ukázaly určité rozdíly fungování mužského a ženského mozku.

- Maskulinita nebo femininita mozku modifikují v určitém ohledu mužský nebo ženský způsob myšlení, prožívání, chování, schopnosti a některé vlastnosti, uznávané hodnoty a tužby

- Schopnosti: muži – jsou častěji zaměřeni na řešení technických úloh, bojují o dominanci, prostorová představitost, snaha o řešení problémů, zajímají je věci;
ženy – častěji mají verbální schopnosti, jsou citové, vztahové, empatické, zajímají je vztahy

- Muži a ženy žijí v určité společnosti, kultuře

- Rozdíl mužských a ženských vlastností a chování je jedním z nejsilněji a nejlouběji zakotvených rozdílů (křesťanství, patriarchát)

- **Gender studies** poukazují na sociokulturní aspekty těchto rozdílů, tyto rozdíly jsou významně reprodukovány kulturou

- **Obraz muže a ženy je sociální a kulturní konstrukcí**

- **Stereotyp pohlaví** - kulturou ustavená a reprodukováná představa „přirozených“ mužských resp. ženských vlastností a způsobů chování je po staletí vštěpována a posilována a stala se tak **sociálně přijímanou normou**

- **Skryté kurikulum** – skryté vedení k genderové roli

- Stereotyp pohlaví v nás – muž má být starší, vyšší, vzdělanější a více vydělat

- Mechanismus zvyznamňování znaků, vede k sociálním stereotypům; politická korektnost

- Gender se promítá i do generalizovaných sociálních pozic a rolí (žena, muž, tchyně apod.)

- Sociální role je nástroj sociální kontroly a ovlivňování

Gendrová role nevyhovuje:

- biologicky – transsexuálové

- společensky – feministická hnutí

Sexismus - předsudek nebo diskriminace z důvodu příslušnosti k určitému pohlaví

Věk jako biologická charakteristika a životní proměnná

Je důsledkem biologického procesu stárnutí

Moderní ideál věčného mládí a nesmrtelnosti (Goethe, Wilde, Čapek)

Věk:

- Chronologický (kalendářní)

- Biologický (faktický biologický stav)
- Mentální (duševní schopnosti určitého věku)
- Sociální- sociálně určená kategorie věku, zejména dle:
  - a) sociálního postavení
  - b) stupně sociální prestiže
  - c) specifické sociální role

Čas nabývá v sociálním kontextu sociální smysl a sociální význam

Sociální čas – způsob vnímání a prožívání běhu času jedincem, společností

É. Durkheim – sociální čas je sociální produkt, je strukturován podle rytmu sociálních činností

Sociální stárnutí – vnímání stárnutí z hlediska sociálních kontextů (baletky, sportovci)

Problém stárnutí důležitý i na **mikroúrovni**:

Věková struktura, strom života – progresivní, stacionární, regresivní populace (stárnutí/mládnutí)

Z pohledu sociologie představuje lidský život **životní cyklus** jako sociálně očekávaný sled etap lidského života opakující se v dílčích obměnách u velkého počtu osob

Etapy životního cyklu se váží na body socializačního procesu a přebírání sociálních rolí, jsou jimi:

- Dětství - do 12 let
- Mládí - adolescence, dospívání, 13-20 let (puberta 12-15)
- Dospělost – 21-65 let
- Stáří - 66 a více let (stařecký věk 75 a více let)

Přechodové rituály mezi etapami

Dospívání: fyzické, psychické a sociální neprobíhá synchronně

Krize středního věku

Sociokulturní kontexty přiřazují věku **hodnotící významy** a **sociální role**.

Ageismus – diskriminace z důvodu věku

Etnicita

souhrn rasových, kulturních a často i jazykových faktorů společných pro určitou skupinu lidí

Dříve používaný termín „rasa“ představuje dnes spíše společenský konstrukt oproti **antropologii** hodnotově neutrálně chápanou odlišnost geneticky daných somatických a dalších biologických rysů lidské populace

Sociologie pokud mluví o „rase“, užívá ji v antropologickém smyslu nebo v přeneseném významu jako komplex jazykových, kulturních nebo náboženských znaků, tedy chápe ji v podstatě jako etnicitu

Sociologie nevztahuje etnicitu ke způsobům chování a psychickým vlastnostem – nebezpečí předsudků a rasistických teorií rozlišujících rasy na vyšší a nižší a zakazujících míšení ras

Antropologicky patří všechny „rasy“ (antropologie rozlišuje 3-30 základních „ras“) ke stejnému druhu homo sapiens, somatické rozdíly nezakládají jejich funkční a vývojové rozdíly, všechny jsou stejně vzdálené od antropoidních předků

Civilizační rozdíly jsou dány rozdílným sociálně ekonomickým vývojem a odlišnou kulturní tradicí, což jen potvrzuje variabilitu a plastičnost člověka

Rasismus - nepřátelský postoj či ideologie ve vztahu k příslušníkům jiných „ras“ nebo etnik považovaných za „rasu“

Rasismus plodí:

- rasovou nesnášenlivost
- rasovou diskriminaci nebo segregaci
- rasově motivované násilí, teror až holokaust (šoa)

Formy rasismu: židovský (antisemitismus), černošský, romský, arabský

Etnocentrismus – považování hodnot, norem a idejí svého společenství za jediné správné, pravdivé a věrohodné

Podoby etnocentrismu – rasismus, nacionalismus, náboženský fanatismus, ale i patriotismus

Kulturní relativismus – nejsou kultury vyšší a nižší; hodnoty, normy a ideje jsou srozumitelné jen ve vztahu ke kultuře, v níž jsou formulovány, jinak jsou nepochopitelné

Multikulturalismus – vyšel z ideje přátelského soužití různých kultur, které se vzájemně obohacují a ponechávají si svoji identitu

Giovanni Sartori podrobuje multikulturalistický diskurs kritice, oceňuje **kulturní pluralismus** respektující odlišnosti bez jejich zbožnění

Pavel Barša – od multikulturalismu k **občanské integraci** – přijetí jazyka, historie a liberálních hodnot svobody, rovnosti a demokracie

Geneticky předávané dispozice

Nature versus nurture (vrozené v. získané)

Tradiční otázka rozeného zločince

Dvě základní otázky:

1. Nakolik jsou vlastnosti a schopnosti dány geneticky
2. Nakolik vlastnosti a schopnosti deterministicky určují lidské chování

Genealogické studie

Dědičnost inteligence – podle provedených studií představuje zhruba 70 %

Výzkumy dvojčat

Problém adopce

Dánský výzkum kriminality adoptivních synů:

10,4 % ani biologický ani adoptivní otec nepáchali trestnou činnost

22,0 % biologický otec páchal, adoptivní nepáchal

36,2 % oba otcové páchali trestnou činnost

Teorie biosociální interakce - přirovnání **zámku** (to zděděné) a **klíče** (prostředí a situace)

Genetické dispozice ovlivňují až ze 70 % některé naše schopnosti a vlastnosti, **nepředurčují** ale lidské chování **deterministicky**.

Genetické dispozice sami o sobě nevedou nutně k deviantnímu chování, **genetická vloha** ale **zvyšuje práh citlivosti na působení určitých vlivů sociálního prostředí**.

Sociokulturní determinace sociálního chování

Člověk jako **tvor společenský** (Aristotelův zoon politikon) si v procesu **enkulturace** osvojuje lidskou kulturu a vrůstá do společenských vztahů v procesu **socializace**

Mluvíme o **společnosti (kultuře) v člověku**

Společnost je součástí našeho nejniternějšího bytí, vnucuje nám určité způsoby myšlení, cítění a jednání (P. Berger)

Německý sociolog Ralf Dahrendorf charakterizuje člověka označením **homo sociologicus** - člověk je uvězněn v sociálních rolích a sítích

Zastávané sociální role jako typická odpověď na typická očekávání s sebou nesou i určité jednání, emoce a postoje

Sociokulturní determinaci můžeme vyjádřit dvěma tezemi:

1. **Bez života ve společnosti se člověk nestane člověkem** - nerozvinou se jeho lidské vlastnosti a schopnosti

2. **Člověk je takový, jaká je společnost** - člověk se od sociálního života a sociálních vztahů nemůže distancovat

Ruth Benedictová (Kulturní vzorce, 1933, Zuni x Kwakiutlové)

Aischylos (řecký dramatik): Prostředí, v němž se člověk zdržuje většinu dne, určuje jeho charakter.

Budeš vždy takový, jakou společnost vyhledáváš (římské přísloví)

Kdo chce s vlky žít, musí s nimi výt, jinak ...